

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการจัดการหนี้สิน โดยกลุ่มกองทุนในชุมชนของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ในครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ เพื่อศึกษาการจัดการหนี้สินของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม และเพื่อศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการหนี้สิน โดยใช้กองทุนกลุ่มของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม โดยผลจากการศึกษาสรุปตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

สรุปผลการศึกษา

5.1 การจัดการหนี้สินของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม

เกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม เกิดจากการรวมกลุ่มระหว่างเกษตรกรผู้ปลูกผักในสวนลำไย ในพื้นที่หมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 ตำบลคอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ทั้งที่เป็นผู้มีที่ดินเป็นของตนเอง และผู้ไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง แต่เช่าที่ดินของผู้อื่นเพื่อปลูกผักขาย ซึ่งเกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม ได้มีความพยายามในการหารูปแบบกระบวนการ และแนวทางการแก้ไขปัญหาหนี้สินร่วมกัน ซึ่งสาเหตุหลักมาจากปัญหาด้านการเกษตรที่ชาวบ้านส่วนใหญ่มุ่งเน้นให้ความสำคัญกับการผลิตพืชเชิงเดี่ยวมากจนเกินไป ซึ่งมีผลถึงการพึ่งพาตลาดและพ่อค้าคนกลางอยู่ตลอดเวลา ปัญหาการว่างงานของเด็กที่เรียนจบแล้ว คำนิยมด้านการบริโภคต่างๆ ตลอดถึงการใช้เครื่องอำนวยความสะดวกต่างๆ ทำให้คนอยากมีอยากได้ โดยไม่คำนึงถึงความสามารถของตนเองว่าจะสามารถรับภาระค่าใช้จ่ายที่จะเกิดขึ้นไหวหรือไม่ และลงท้ายด้วยการหาแหล่งเงินกู้ต่อไป หนี้สินของคนในชุมชนส่วนใหญ่จะเป็นหนี้ธนาคาร หนี้สหกรณ์ หนี้จากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน หนี้นายทุน หนี้เพื่อการศึกษา และหนี้อื่นๆ ดังนั้นปัญหาหนี้สินของชุมชนจึงเป็นปัญหาที่ชุมชนจะต้องช่วยกันหาทางออก และกระบวนการเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาให้ได้

“เกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม” ได้มีการจัดตั้งกองทุนกลุ่มขึ้นเพื่อจัดการปัญหาหนี้สินที่เกิดขึ้นของกลุ่มเกษตรกร โดยเน้นการช่วยเหลือและจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่ม ซึ่งการบริหารจัดการนั้น ทางคณะกรรมการกลุ่มมีรูปแบบกระบวนการในการสร้างความตระหนักของสมาชิกกลุ่มในเรื่องปัญหาหนี้สินก็คือ ให้สมาชิกได้เห็นสาเหตุของปัญหาและร่วมศึกษาถึงสาเหตุและ

วิธีการแก้ไขปัญหาด้วยตัวเอง โดยสมาชิกกลุ่มมีการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่ายประจำวันในครัวเรือนแบบง่าย ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงฐานะการเงินที่แท้จริง (ที่จะเห็นถึงสาเหตุของการเป็นหนี้และวิธีการลดหนี้ได้) ตลอดจนการจัดทำบัญชีต้นทุนการผลิตภาคการเกษตรต่างๆ เพื่อให้มีกำไรจากการลงทุนมากที่สุด ซึ่งเป็นการวางแผนด้านการเงินที่ดี ทำให้ป้องกันการเกิดหนี้สินเรื้อรังได้ โดยการดำเนินการของกลุ่มนั้น สมาชิกจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ศึกษาทุกกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ณ ตอนนีสามารถปลดหนี้สมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกผักจากหนี้ในระบบที่มีดอกเบี้ยสูงๆ ได้ จนกระทั่งขยายให้เกิดสวัสดิการแก่สมาชิกในรูปของสวัสดิการรักษายาบาล และมีการกระจายรายได้และผลประโยชน์ร่วมกันรวมถึงมีแนวคิดการประกันชีวิตให้สมาชิกกลุ่มอีกด้วย จากการศึกษาผลการดำเนินงานของกลุ่ม สามารถสรุปกระบวนการจัดการหนี้สินของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้มได้ โดยมีรูปแบบการแก้ไขปัญหาหนี้สิน แบ่งเป็น 2 รูปแบบ ดังนี้

รูปแบบที่หนึ่ง

เป็นการแก้ไขปัญหาหนี้สินในระดับครัวเรือน คือต้องเริ่มที่ตนเอง ต้องปรับพฤติกรรมของตนเองให้ได้ โดยมีแนวทางในการปรับพฤติกรรมตนเองเพื่อนำไปสู่การลดหนี้สิน ดังนี้

- 1) ต้องใช้เวลากับตัวเอง ในการคิดทบทวนอยู่ตลอดเวลา
- 2) การลด ละ เลิก การพนัน หวย และอบายมุขต่างๆ รวมทั้งเหล้า บุหรี่ด้วย
- 3) การทำบัญชีครัวเรือน แล้วนำมาวิเคราะห์เพื่อลดรายจ่ายในส่วนที่ไม่จำเป็นออก
- 4) การพึ่งพิงอาศัยทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า
- 5) การหารายได้เพิ่ม
- 6) ดำรงชีวิตโดยยึดหลักการ “เอื้อเฟื้อ” ต่อสังคม ชุมชน รู้จักแบ่งปัน มีน้ำใจ และ

ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ที่สำคัญต้องเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน

- 7) พยายามพึ่งตนเองให้ได้มากที่สุด ลดการพึ่งพิงจากภายนอก
- 8) ที่สำคัญที่สุด คือ การยึดหลักแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง การดำรงชีวิตที่ตั้งอยู่บน

พื้นฐานของ **ทางสายกลาง** ไม่มากเกินไปหรือน้อยเกินไป โดยมีการคำนึงถึงองค์ประกอบหลัก 3 ประการได้แก่ 1. **ความพอประมาณ** คือ มีความพอดี ไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ “บริโภคอะไรก็ผลิตอย่างนั้น กินแบบไม่สิ้นเปลือง กินเท่าที่มี เท่าที่หาได้” 2. **ความมีเหตุผล** คือ การตัดสินใจเกี่ยวกับขนาดที่เหมาะสมนั้นต้องบริหารให้เป็นขั้นเป็นตอน พิจารณาเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องรอบด้านอย่างรอบคอบ มีการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์สูงสุด และ 3. **การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี** เป็นการเตรียมตัวให้พร้อมรับ

ผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆที่คาดว่าจะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล

รูปแบบที่สอง

เป็นการแก้ไขปัญหาหนี้สินในระดับกลุ่ม/ชุมชน คือต้องมีการบริหารจัดการกองทุนที่ดี และมีการจัดระบบโครงสร้างให้เอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่มมากที่สุด

ประการหนึ่งสมาชิกจะต้องสามารถแสดงความคิดเห็นได้ ทุกคนกล้าแสดงออก มีผู้นำที่ดี มีวิสัยทัศน์ไกล ให้ความสำคัญกับระบบการมีส่วนร่วม และสมาชิกทุกคนจะต้องสามารถตัดสินใจ แก้ไขปัญหาได้ด้วยตัวเอง กำหนดเส้นทางเดินร่วมกัน จากปัจจัยและเงื่อนไขต่างๆ จะสามารถทำให้ กลุ่มเกษตรกรแบบเข้มและชุมชนเข้มแข็งได้ และมีพลังที่จะลุกขึ้นต่อสู้กับปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ได้ด้วยตนเอง

5.2 ปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการหนี้สินโดยใช้กองทุนกลุ่ม

5.2.1 ปัจจัยแห่งความสำเร็จของกลุ่ม

จากเงินที่ได้รับสนับสนุนจากโครงการไทย-เยอรมัน ตั้งแต่ปี 2534 เป็นต้นมา กลุ่มปลูกผักแบบเข้ม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการบริหารจัดการเงินทูลดงกล่าวจากการปล่อยกู้แก่สมาชิก ถึงแม้ว่าในช่วงแรกๆ จะมีการล้มลุกคลุกคลาน จากความไม่เข้าใจของสมาชิก ของคณะกรรมการ แต่ด้วยความเข้มแข็งของผู้นำกลุ่ม ทำให้สามารถนำพากลุ่มอยู่รอดและเข้มแข็งได้จนถึงทุกวันนี้ ซึ่งหากวิเคราะห์ถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จของกลุ่ม น่าจะมีปัจจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

1) ผู้นำ เป็นปัจจัยสำคัญลำดับแรกของการเกิดกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม เนื่องจากเป็นคนที่ลุกขึ้นมาต่อสู้กับปัญหาที่ประสบอยู่ทั้งกับตัวเอง และกับเพื่อนๆ ที่ปลูกผักด้วยกัน ถึงแม้ผู้นำกลุ่มจะไม่ใช่ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำทางการ แต่ก็สามารถก้าวขึ้นมาตัดสินใจหาวิธีแก้ไขปัญหาหนี้สินให้กับตนเองและเพื่อนสมาชิกได้ ซึ่งผู้นำกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม จะมีลักษณะดังนี้

1.1 เป็นผู้ที่มีความ **“เข้าใจในปัญหา”** หนี้สินของสมาชิก และมองเห็นว่าปัญหาเหล่านี้มีทางแก้ไขได้ หากมีการรวมกลุ่ม มีการเปิดใจพูดคุยกันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม ดังคำพูดที่ว่า **“เมื่อไม่มีปัญหา ปัญญาไม่เกิด”** และ **“การทำงานเป็นกลุ่ม ทำให้เกิดการเรียนรู้ที่หลากหลาย”**

1.2 นอกจากผู้นำกลุ่มมีความเข้าใจปัญหาแล้ว ผู้นำกลุ่มยังมี **“ความกล้า”** กล้าในที่นี้คือ กล้าตัดสินใจ ใช้เงินสนับสนุนมาแก้ไขปัญหา ดังคำพูดของผู้นำกลุ่มที่ว่า **“เงิน ถ้าเราใช้มัน ภายใต้อุทธระเบียนที่เราสร้างขึ้นอย่างรัดกุม เงินมันก็จะเพิ่มขึ้นเอง”**

1.3 มี “ความเชื่อในการให้โอกาส” ในที่นี้คือ การให้โอกาสแก่สมาชิกในการกู้เงิน ไปลงทุนปลูกผัก และไปใช้หนี้สินนอกระบบ และเชื่อว่า “งานจะเป็นตัวสอนคนไปเอง ถ้าเขามีโอกาสได้ทำงานนั้นๆ” และ “เมื่อเขาทำงานสำเร็จ เขาจะมีความเชื่อมั่นในตนเอง”

1.4 มี “กระบวนการในการทำงาน” ถึงแม้ผู้นำกลุ่มปลูกผักบ้านแบบเข้ม จะมีการศึกษาที่จบเพียงชั้น ม.6 แต่ก็สามารถสร้างกระบวนการทำงานของตนเองกับกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง เป็นระบบ จาก “การเรียนรู้ด้วยตนเอง” เช่น มีการสอนให้สมาชิกกลุ่มรู้จักการทำบัญชีครัวเรือน มีการออกกระเป๋ยบการกู้ยืม โดยใช้หุ่นเป็นตัวบังคับให้สมาชิกกลุ่มออมทรัพย์กับกลุ่ม

1.5 ใช้หลัก “เอื้ออาทร” ต่อสมาชิกกลุ่ม จากปัญหาหนี้สินของสมาชิกที่ค้างชำระ ผู้นำจะคิดเสมอว่า “มีวิธีไหนที่ทำให้ได้หนี้สินกลับมา โดยไม่มีข้อทะเลาะวิวาท” ต้องใช้หลักเอื้ออาทร เปิดใจพูดคุยกัน คณะกรรมการกลุ่มเองจะต้องคิดหาวิธีที่ทำให้เงินทุนไม่สูญ “เงินกู” หากไม่มีการติดตาม ก็จะกลายเป็น “เงินกู” ดังนั้นในการปล่อยเงินกู คนในชุมชนที่ไม่มีเครดิตในชุมชนกลุ่มก็จะสร้างให้เขามีเครดิตกับชุมชนให้ได้ ด้วยการให้โอกาสแก่เขา

2) กระบวนการเรียนรู้ เป็นปัจจัยสำคัญอีกประการหนึ่ง ซึ่งกระบวนการเรียนรู้นี้จะจำแนกออกเป็น 2 ส่วน นั่นคือ 1) กระบวนการเรียนรู้ของผู้นำ หากผู้นำไม่มีการเรียนรู้ และนำผลที่ได้จากการเรียนรู้มาปรับใช้กับกลุ่มของตนเองแล้ว โอกาสที่จะทำให้กลุ่มเข้มแข็งได้นั้นคงเป็นไปได้ค่อนข้างยาก 2) กระบวนการเรียนรู้ของสมาชิกกลุ่ม ทั้งจากการถ่ายทอดผ่านตัวผู้นำ การเข้าร่วมประชุม อบรม ศึกษาดูงานตามโอกาสที่เหมาะสม แล้วนำมาแลกเปลี่ยนผ่านเวทีประชุมกลุ่ม ซึ่งผู้นำกลุ่มปลูกผักแบบเข้มเชื่อว่า “การทำงานเป็นกลุ่ม ทำให้เกิดการเรียนรู้มากมาย ทั้งเรื่องสวัสดิการ เรื่องสุขภาพ เรื่องสมุนไพร ฯลฯ ซึ่งสามารถแก้ไขปัญหาดังๆ ที่เกิดขึ้นให้กับสมาชิกได้”

3) การได้รับโอกาสและการสนับสนุนจากภายนอก เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การทำงานในลักษณะของกลุ่มประสบความสำเร็จ และมีพัฒนาการจนเกิดความเข้มแข็ง โดยเฉพาะกลุ่มชาวบ้านที่มีการรวมตัวกันขึ้นมาทำงานช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อย่างเช่นกลุ่มผู้ปลูกผักบ้านดอนแก้ว หากไม่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนก้อนแรกจากโครงการไทย-เยอรมัน โดยผ่านความช่วยเหลือของคุณแม่ทองดี โพธิยอง และกรมพัฒนาชุมชน แล้วกลุ่มนี้ย่อมไม่มีโอกาสที่จะพัฒนาตัวเอง และไม่มีโอกาสที่จะได้สร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่มได้อย่างเช่นทุกวันนี้

เฉกเช่นเดียวกับสมาชิกกลุ่มปลูกผักแบบเข้มเอง หากไม่ได้รับโอกาสและการสนับสนุนจากเพื่อนสมาชิกกลุ่ม คณะกรรมการกลุ่ม และผู้นำกลุ่มแล้ว สมาชิกคนนั้นย่อมไม่มีโอกาสที่จะปลดหนี้ได้ ดังคำพูดของคุณสังวาล บุญเป็ง ที่กล่าวไว้ว่า “ในกลุ่มเอง ย่อมมีสมาชิกที่คิดไม่ดีแอบแฝงอยู่ เราจะต้องหาวิธีให้คนเหล่านี้กลับมาคิดในทางที่ดีต่อกลุ่ม ...หนี้สินเกษตรกรที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เกษตรกรที่เป็นหนี้กลายเป็นคนที่ไม่มีความเชื่อใจกับคนในหมู่บ้าน เรา (กลุ่ม) จะทำอย่างไรให้เขามีความน่าเชื่อถือ มีเครดิตในหมู่บ้าน สมาชิกกลุ่มต้องพยายามให้โอกาสเขาสร้างเครดิตให้ตัวเองให้ได้ หากเขาไม่สามารถสร้างเครดิตให้ตัวเองได้ และไม่มีโอกาสที่เพื่อนสมาชิกหยิบยื่นให้ เขาคงนั้นย่อมคิดทำร้ายตัวเอง คิดฆ่าตัวตาย ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อตัวเอง ต่อครอบครัว และต่อคนในชุมชนเอง”

4) การมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้กลุ่มเข้มแข็งและมีความยั่งยืน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมเรียนรู้ รับรู้ถึงปัญหา การคิดตัดสินใจวางแผนแก้ไขปัญหา ลงมือปฏิบัติ แก้ไขปัญหา และหาทางพัฒนาวิธีการดำเนินกิจกรรมกลุ่มให้มีความยั่งยืนร่วมกัน จะอาศัยเพียงลำพังตัวผู้นำฝ่ายเดียวคงจะนำพากลุ่มให้เกิดความเข้มแข็งและยั่งยืนได้ยาก กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักแบบเข้มเป็นตัวอย่างหนึ่ง หากสมาชิกกู้เงินไปแล้วไม่ให้ความร่วมมือ ไม่ยอมคืนเงินกับกลุ่มแล้ว ย่อมนำพากลุ่มสู่ความล่มสลายไปในที่สุด แต่ผลจากการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มที่ผ่านมาเป็นเครื่องพิสูจน์ว่ากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักแบบเข้ม สมาชิกกลุ่มแต่ละคนมีส่วนร่วมกับกลุ่ม และให้ความร่วมมือกับกลุ่มเป็นอย่างดี ทั้งนี้เพราะต่างรับรู้ไว้ว่า “เกษตรกรจนๆ ไม่มีสิทธิกู้เงินธนาคาร ไม่มีสิทธิใช้เงินมาลงทุน แต่ถ้ามารวมกลุ่มกันแล้ว เกษตรกรจะสามารถสร้างแหล่งเงินทุนของตัวเองได้ และสามารถช่วยเหลือเพื่อนสมาชิกได้ อีกทั้งยังสามารถสร้างสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่มได้อีกด้วย”

5.2.2 ปัจจัยด้านทุนทางสังคมในชุมชน ที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการหนี้สิน

1) ทุนทางวัฒนธรรมชุมชน

รูปแบบความร่วมมือ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การพึ่งพาอาศัยกัน ความเอื้ออาทร ความเชื่อ และข้อห้ามต่างๆ คือทุนทางวัฒนธรรมที่มีตั้งแต่อดีตในชุมชน

ความร่วมมือของคนในชุมชนหมู่ที่ 3 บ้านสันตันกอก และหมู่ที่ 4 บ้านดอนแก้ว ตำบลดอนแก้ว อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ ได้ร่วมมือกันเพื่อแก้ไขปัญหาต่างๆของชุมชนด้วยความพยายามพึ่งตนเอง มีการจัดตั้งกลุ่ม องค์กรต่างๆ และการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมกัน โดยการร่วมมือกัน ใช้ปุ๋ยหมักชีวภาพ และใช้สารไล่แมลงศัตรูพืชจากธรรมชาติในแปลงเพาะปลูกผักทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี เป็นการสร้างรายได้ และเพื่อสุขภาพที่ดีของผู้ปลูกเอง ตลอดจนการให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาจนถึงคนรุ่นปัจจุบัน สาเหตุหนึ่งที่คนในชุมชนให้ความร่วมมือพบว่าความเอาใจจริงเอาใจของผู้นำก็เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชาวบ้านให้ความร่วมมือ สำหรับการพึ่งพาอาศัยกัน ความเอื้ออาทรของคนในชุมชนเห็นได้จากการจัดตั้งกลุ่มกองทุนต่างๆ เพื่อช่วยเหลือและเป็นสวัสดิการของคนในชุมชน ปัญหาทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับคนใน

ชุมชนทุกเพศทุกวัยจะถูกนำมาพิจารณาเพื่อกำหนดแนวทางช่วยเหลือสนับสนุน ซึ่งเป็นการแสดงถึงความเห็นอกเห็นใจกัน

ความเชื่อ และข้อห้ามต่างๆ ชุมชนยังคงมีความเชื่อในเรื่องต่างๆ เช่น การทำบุญกลางบ้าน การเลี้ยงผีบ้าน เลี้ยงผีปู่ ผีย่า และความเชื่อเกี่ยวกับยาสมุนไพรพื้นบ้าน และหมอพื้นบ้าน การทำพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วย ความเชื่อต่างๆ เหล่านี้ทำให้คนในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างปกติสุข ทำให้มีกำลังใจในการดำเนินชีวิต และยังเป็นโอกาสให้คนในชุมชน และชุมชนใกล้เคียงได้พบปะ พุดคุย ปรึกษาหารือกันอีกด้วย

2) ทุนกลุ่ม / องค์กรชุมชน

ชุมชนมีทุนกลุ่ม/องค์กร ทั้งที่จัดตั้งโดยชุมชนเอง และโดยการสนับสนุนจากหน่วยงานองค์กรภายนอก ผลการจัดการกองทุนต่างๆ ที่ผ่านมามีทำให้ชุมชนได้เรียนรู้ และได้ประสบการณ์ต่างๆ มากมาย

จากการ ได้นำความช่วยเหลือจากภายนอก โดยการประสานขอรับเงินทุนช่วยเหลือจากโครงการไทย-เยอรมัน ผ่านกรมพัฒนาชุมชน จำนวน 300,000 บาท ทำให้เกิดกลุ่มปลูกผักแบบเข้มอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ขึ้น ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของเกษตรกรหมู่ที่ 3 และหมู่ที่ 4 รวมมือกันเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และได้มีการบริหารจัดการกองทุนกลุ่ม มีการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มที่สำคัญ คือ การถ่ายหนี้ให้กับสมาชิกกลุ่มที่เป็นหนี้ในระบบ การส่งเสริมการออม การคืนเงินปันผลให้แก่สมาชิก การจัดสวัสดิการให้แก่สมาชิกยามเจ็บป่วย เสียชีวิต หรืองานสาธารณประโยชน์ต่างๆ นอกจากนี้ยังได้มีการรวมกลุ่มของสมาชิกเพื่อทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพ トラเกษตรเข้ม (คือปุ๋ยคอกหรือมูลสัตว์ที่ผ่านการหมัก ช่วยในการบำรุงดิน) เพื่อใช้เองและจำหน่ายในภาคการเกษตร โดยได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลดอนแก้ว สำนักงานเกษตรอำเภอสารภี สำนักงานเกษตรจังหวัดเชียงใหม่ ศูนย์ส่งเสริมเกษตรชีวภาพ และโรงเรียนเกษตรภาคเหนือตอนบนจังหวัดเชียงใหม่ ในการรวมกลุ่มทำปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพชนิดนี้ เป็นการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรสมาชิกกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม และเป็นสามารถพึ่งตนเองได้ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

3) ทุนเครือข่ายของชุมชน

ระบบเครือข่าย ชุมชนมีความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายค่อนข้างสูง ส่วนใหญ่เป็นการสืบทอดจากบรรพบุรุษ ความสัมพันธ์ในระบบเครือข่ายเป็นทุนทางสังคมที่ทำให้คนในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างเป็นปกติสุข พึ่งพาอาศัยกัน กรณีมีปัญหาขัดแย้งภายในชุมชน ก็จะให้ผู้อาวุโสของแต่ละตระกูลมาไกล่เกลี่ยกัน และระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับคนภายนอกชุมชน และชุมชนกับชุมชน ส่วนใหญ่เป็นความสัมพันธ์ลักษณะการให้การช่วยเหลือ การร่วมทำกิจกรรมต่างๆ

ร่วมกัน เกิดการเรียนรู้การดำเนินชีวิตแบบพอเพียงตลอดจนการฝึกอาชีพต่างๆ ทำให้หลายคน กลับมามีพฤติกรรมเปลี่ยนไปในทางที่ดีขึ้น

4) ทูทางภูมิปัญญา

ทูทางปัญญาของคนในชุมชน เกี่ยวกับวิถีการดำเนินชีวิตมีมาตั้งแต่อดีต เนื่องจากเป็น ชุมชนชนบทที่มีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตจึงเกิดจากการเรียนรู้และการ ปรับตัวโดยพึ่งพิงกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม อาศัยการเรียนรู้จากผู้เฒ่าผู้แก่เป็นแบบอย่างในการ ดำเนินชีวิต ดำรงชีวิตด้วยแนวคิดการพึ่งตนเอง เมื่อเกิดปัญญา ได้ใช้รากฐานของความสามัคคีเป็น เครื่องมือในการแก้ไขปัญหา

การประกอบอาชีพ เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่แล้วในตัวตน เช่น มีการถ่ายทอดการทำ ปุ๋ยหมักเพื่อลดค่าใช้จ่ายในการผลิต ชาวบ้านใช้ปุ๋ยหมักแทนการใช้ปุ๋ยเคมี และการถ่ายทอดเรื่อง การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น การรักษาสุขภาพตนเองด้วยพืชผักสมุนไพร พื้นบ้าน และการปลูกผักปลอดสารพิษในครัวเรือน

การจัดการทรัพยากรของชุมชน ทั้งการจัดการสิ่งแวดล้อม การจัดการน้ำกิน น้ำใช้ใน ครัวเรือน รวมไปถึงการจัดการดิน และน้ำเพื่อการเกษตร ได้มีการกำหนดวิธีการ การแบ่งน้ำ เพื่อให้ น้ำมีใช้อย่างทั่วถึง โคนกำหนดกติกา ความรับผิดชอบ เหล่านี้คือภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากร ของชุมชน

5.2.3 ทูทางสังคมกับการจัดการกองทุน

การให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของคนในชุมชน ด้วยความเอื้ออาทรที่มี ต่อกัน เป็นวัฒนธรรมที่ยังคงอยู่ ชุมชนมีรูปแบบวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ การจัดการกองทุน ต่างๆ การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาชุมชน การเกิดขึ้นของสถานการณ์ต่างๆ ตลอดจน กระบวนการแก้ไขปัญหาได้สร้างผู้นำของชุมชนขึ้น มีกลุ่มองค์กร เครือข่าย เหล่านี้เป็นทูทาง สังคมของชุมชน ซึ่งถูกดึงมาใช้ในการจัดการกองทุน ดังต่อไปนี้

1) การรับรู้ของคนในชุมชนที่มีต่อกองทุนกลุ่ม

ทูทางสังคมด้านภูมิปัญญาที่ถูกดึงมาใช้ในการจัดการกองทุนกลุ่ม โดยใช้ทุนบุคคลซึ่ง เป็นผู้นำในชุมชนเป็นแกนนำในการขับเคลื่อน เพราะการจัดการที่ผ่านมามีในอดีตทำให้รู้ว่าทำอะไร อย่างไรเพื่อให้คนในชุมชนไม่เป็นหนี้สินโดยไม่จำเป็นจากเงินกองทุนกลุ่ม ผู้นำได้จัดให้มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ สร้างความเข้าใจ ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการคือ การประชุม และไม่เป็นทางการ โดยการจับกลุ่มพูดคุยกัน รณรงค์เพื่อให้คนในชุมชนรู้จักการประหยัดคอดออม ระวางการใช้จ่ายเงิน การเป็นหนี้ ผลจากการดำเนินการดังกล่าวส่งผลต่อกระบวนการคิด ไตร่ตรอง วิเคราะห์อย่าง

รอบคอบมากยิ่งขึ้น การรับรู้ต่อเงินกองทุนกลุ่ม ได้ถูกนำไปพิจารณา การคิดไตร่ตรองอย่างรอบคอบมากขึ้น การมีจิตสำนึกรับผิดชอบ ที่เห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นที่มีลักษณะที่มีสำนึกรับผิดชอบ คือ ถ้ายืมเงินกองทุนแล้วจะปฏิบัติตามเงื่อนไขและกติกาของชุมชน โดยที่ตนเองก็ไม่ได้สร้างภาระหนี้สิน โดยไม่จำเป็น

2) ความร่วมมือของคนในชุมชน

การดำเนินงานของกองทุนกลุ่มของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม ได้แสดงให้เห็นถึงการนำทุนทางสังคมที่มีอยู่ในชุมชน บทเรียนการจัดการ ทุนบุคคล ความสัมพันธ์ตามโครงสร้างองค์กรชุมชน ความร่วมมือในรูปแบบการแสดงความคิดเห็น การให้ข้อเสนอแนะในการดำเนินกติกาคือ ข้อบังคับ การลดความขัดแย้งในการดำเนินงานของกองทุนฯ และการปฏิบัติตามกฏกติกา ข้อบังคับกองทุนฯ

3) เครือข่ายการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ของสมาชิกกลุ่มกองทุนด้วยกัน

การที่สมาชิกเป็นเครือข่ายกับกลุ่มกองทุนต่างๆ บางคนเป็นสมาชิกหลายกองทุน เช่น กองทุนกลุ่มปัฐวิภาพ กองทุนกลุ่มเลี้ยงวัว ฯลฯ นำประสบการณ์มาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในการทำงานร่วมกัน ปรึกษาหารือกัน ร่วมวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค กำหนดแนวทางการดำเนินกิจกรรมร่วมกัน จุดเด่นจุดด้อยของแต่ละคนไม่เหมือนกัน จึงเป็นการนำเอาจุดเด่นหรือความสามารถของคนหนึ่งไปเสริมอีกคนหนึ่ง แล้วแบ่งงานแบ่งหน้าที่ตามความเหมาะสม ดังนั้นจึงเป็นทุนทางสังคมที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการกองทุน

4) การเชื่อมโยงบทเรียนในอดีตกับการนำมาใช้กับกองทุนกลุ่ม

ประสบการณ์จัดการที่ผ่านมาของกลุ่ม ได้มีการทบทวนกระบวนการดำเนินงานกลุ่มกองทุน การทำงานของคณะกรรมการ การกำหนดกฎระเบียบ กติกาข้อบังคับกลุ่ม การติดตามการดำเนินกิจกรรมของผู้ดูแล การทำงานโดยผ่านเวทีพูดคุย ได้เรียนรู้ร่วมกัน ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ปัญหา และวิเคราะห์ทางเลือกแล้วจึงตัดสินใจดำเนินการ เป็นการดำเนินกิจกรรมบนพื้นฐานเงื่อนไขของการมีส่วนร่วม การใช้ความร่วมมือ มีความเอื้ออาทร เห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ทั้งหมดคือทุนทางสังคมที่ได้นำมาใช้กับการจัดการกองทุนกลุ่ม

5) ผู้นำกับบทบาทในฐานะกรรมการกองทุน

ลักษณะความเป็นผู้นำเป็นทุนบุคคล โดยเฉพาะกรรมการกองทุนกลุ่มถือว่ามีความสำคัญที่จะดำเนินการกองทุนสำเร็จหรือล้มเหลว ในบางสถานการณ์กรรมการต้องกล้าที่จะตัดสินใจ เพื่อให้การดำเนินงานกองทุนเป็นไปด้วยความเรียบร้อย เป็นประโยชน์กับสมาชิกกองทุน ให้ข้อคิด ข้อเสนอแนะต่างๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อสมาชิกกลุ่ม โดยเฉพาะต่อการดำเนินกิจกรรมของสมาชิก มีการเข้มงวดและยุติธรรมในการพิจารณาในการให้เงินกู้แก่สมาชิกกลุ่ม และมีการติดตามอย่าง

ต่อเนื่อง ตลอดจนมีความเป็นเครือข่าย มีความเอื้ออาทร ความเห็นอกเห็นใจ การช่วยเหลือกันของ คนในชุมชนคือ ทูตทางสังคมที่ถูกลำนำใช้เป็นพื้นฐานในการบริหารจัดการกองทุนกลุ่ม

5.2.4 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดความยั่งยืนของกองทุนกลุ่มเกษตรแบบเข้ม

- 1) การมีเงินออม มีแหล่งเงินกู้ยืมของชุมชน มีรายได้จากเงินปันผลที่ต่อเนื่อง ทำให้ไม่เกิด ภาวะความเครียดในครอบครัว ทำให้หนี้สินที่เคยมีกับเจ้าหนี้เอกชน และสถาบันการเงินซึ่งดอกเบี้ย สูงค่อย ๆ ลดลง
- 2) มีการถ่ายทอดประสบการณ์สู่เยาวชน ทำให้อนาคตของกองทุนกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ จะยังคงอยู่ได้ เพราะมีการสืบทอดโดยเยาวชนในหมู่บ้าน
- 3) ชุมชนมีความสุข โดยมีโอกาสได้ต้อนรับแขกหรือบุคคลภายนอกที่เข้ามาเยี่ยมชม เข้ามา ศึกษาดูงาน เป็นชุมชนที่ได้รับการยอมรับเป็นที่เชิดหน้าชูตา

5.3 ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อสังเกต

1. ผลสำเร็จที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมกองทุนกู้ยืมของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักแบบเข้ม เป็นต้นแบบที่ดีของการสร้างระบบสวัสดิการกลุ่ม จากการทำงานที่ริเริ่มจาก “ภายใน” หรือจากตัว ชาวบ้าน และสร้างความเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มขึ้นมาเองได้ โดยที่ไม่ได้รับการสนับสนุนโดยตรง จากหน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชนมากมายเท่าใดนัก เป็นกระบวนการชาวบ้านอย่างแท้จริง
2. โครงการพัฒนาหรือโครงการวิจัยต่างๆ ที่เข้าไปใช้พื้นที่หรือเข้าไปเรียนรู้จากกลุ่ม เกษตรกรเอง ไม่ได้เป็นปัจจัยหลักให้กลุ่มเกษตรกรเกิดความเข้มแข็งและมีพัฒนาการที่ยั่งยืน ได้ แต่โครงการพัฒนาหรือโครงการวิจัยต่างๆ เหล่านี้ เป็นเพียงปัจจัยด้าน โอกาสที่ให้กลุ่มเกษตรกรเกิด การเรียนรู้เท่านั้น เช่น โครงการสร้างเสริมสุขภาพแรงงานนอกระบบภาคเกษตรอำเภอสารภี ไม่ได้เป็นโครงการที่ไปสร้างระบบสวัสดิการให้กับกลุ่มเกษตรกร แต่เป็นเพียงการให้โอกาสแก่ กลุ่มที่มีอยู่แล้วเกิดการเรียนรู้เรื่องระบบสวัสดิการ และการประกันตน ทำให้กลุ่มนี้เกิดแนวคิดใน การจัดทำประกันตนขึ้น โดยเรียนรู้ว่า “เกษตรกรไม่ได้รับสวัสดิการอะไรเลยจากภาครัฐ สวัสดิการรักษายาบาลก็มีเพียง 30 บาทรักษาทุกโรค แต่จริงๆ เมื่อเกษตรกรประสบอุบัติเหตุจาก การทำงาน สิทธิ 30 บาท ก็ได้แค่ล้างแผล รับยาแก้ปวดมารับประทานเท่านั้น แต่หากต้องมีค่า ผ่าตัด ค่ารักษาพยาบาลที่แพงๆ ค่าชดเชยการทำงาน หรือแม้กระทั่งตายขึ้นมาค่าทำศพก็ไม่มี เกษตรกรก็ต้องออกค่าใช้จ่ายเอง ไม่มีใครมาออกค่าใช้จ่ายแทนให้ นอกจากการช่วยเหลือกันเอง ตามอัตภาพ...ดังนั้นกลุ่มคิดว่าจะช่วยกันโดยจัดทำประกันชีวิต ด้วยการนำเงินดอกเบี้ยจากกองทุนที่

มีอยู่ร้อยละ 20 มาจัดทำเป็นค่าประกันชีวิต โดยใช้เงินจากจำนวนเงินออมของสมาชิกแต่ละคนเป็นเกณฑ์การจ่ายเงินทดแทนให้ ทั้งเงินทดแทนการทำงานไม่ได้เนื่องจากเจ็บป่วย เงินทดแทนการเสียชีวิต เริ่มต้นกลุ่มมีการช่วยเหลือกัน มีเท่าไรก็ช่วยเท่านั้น และพัฒนาขึ้นไปเป็นขั้นๆ หากไม่ลงมือทำก็ไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นบ้าง”

3. จะเห็นได้ว่ากลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผักแบบเข้ม เป็นกลุ่มชาวบ้านอย่างแท้จริง ที่ยังไม่มีหน่วยงานภาครัฐ หน่วยราชการส่วนท้องถิ่น เข้ามาสนับสนุน และนำไปเป็นต้นแบบให้กับพื้นที่อื่นเลย

5.3.2 ข้อเสนอแนะ

1. สำหรับการเสนอแนะในครั้งนี้น่าจะไม่เสนอแนะในกระบวนการดำเนินกิจกรรมของกลุ่ม แต่จะใคร่ขอเสนอแนะถึงความยั่งยืนของกลุ่มในอนาคต ทั้งนี้ไม่สามารถกำหนดระยะเวลาที่แน่นอนในความยั่งยืนของกลุ่มได้ แต่สิ่งหนึ่งที่กลุ่มฯ ควรพิจารณา และหาโอกาสสร้างกระบวนการถ่ายทอดแนวคิด แนวทางปฏิบัติให้เกิดขึ้นกับ “เยาวชน ” ซึ่งเป็นลูกหลานของเกษตรกรภายในกลุ่ม หรือทำอย่างไรที่จะทำให้ “เยาวชน” ลูกหลานเกษตรกรมารู้ เรียนรู้ และรับการถ่ายทอดกระบวนการเพื่อนำไปปรับใช้ในอนาคตได้

2. องค์การบริหารส่วนตำบล ซึ่งเป็นหน่วยงานระดับท้องถิ่น รับผิดชอบแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนในท้องถิ่น ควรที่จะเข้ามาเรียนรู้ มานำแนวคิด แนวทางปฏิบัติของกลุ่มไปปรับใช้กับหมู่บ้านอื่นๆ ได้

3. ควรมีการวางแผนทางการยกระดับกองทุนกลุ่มสู่ธนาคารชุมชน เนื่องจากกลุ่มกองทุนของเกษตรกรกลุ่มปลูกผักแบบเข้ม ได้เน้นการช่วยเหลือและจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกกลุ่ม และมีรูปแบบกระบวนการแก้ไขปัญหาหนี้สินที่ชัดเจน มีการส่งเสริมอาชีพและสร้างรายได้ เช่น การปลูกผักปลอดสารพิษ และการทำปุ๋ยหมักชีวภาพ มีการบริหารจัดการกลุ่มที่มีประสิทธิภาพ มีความเข้มแข็งของกองทุนกลุ่ม และส่งผลให้ชุมชนสามารถตัดสินใจและนำไปใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาชุมชนได้ แต่การจัดตั้งธนาคารชุมชนนั้นจะต้องเกิดจากชุมชนเอง และเป็นไปเพื่อการออมภายในชุมชนและต่อยอดด้วยการเสริมสร้างสวัสดิการภายในชุมชนและยังทำให้ประชาชนในชุมชน ได้รู้สึกรับรู้เป็นเจ้าของธนาคารของตนเอง การสร้างวินัยการออมด้วยตัวเอง และที่สำคัญกลุ่มองค์กรชุมชนมีความเข้มแข็งและยั่งยืนแตกต่างจากกองทุนหมู่บ้าน

การยกระดับกองทุนกลุ่มให้เป็นธนาคารชุมชนเป็นไปได้แค่ไหนนั้น ต้องเรียนรู้และนำหลักแนวคิดของธนาคารชุมชน เช่น กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ มาเป็นแนวทางในการดำเนินการเพื่อให้ความยั่งยืนต่อไป